

ACTIVITATEA PICTORULUI BĂNĂȚEAN GHEORGHE BABA ÎN OLTENIA

În general este cunoscut schimbul aproape permanent care s-a făcut de-a lungul istoriei între cele două vechi provincii românești vecine Banat și Oltenia. Înriirile și transferurile reciproce de valori culturale au fost studiate — e drept sporadic — pe multiple planuri și nu este nevoie să insistăm asupra necesității dezvoltării cercetărilor în acest domeniu.

Relațiile dintre cele două provincii românești prezintă un aspect al formării, în timp, a conștiinței naționale, iar din acest punct de vedere trebuie recunoscut că Oltenia simboliza „țara“, loc unde s-au stabilit mulți bănățeni. Banatul, reprezenta în același timp, pentru olteni, provincia mai avansată cu posibilități mai rapide de emancipare economică. Dar în ambele cazuri, schimburile au prilejuit legături între români locuitori ai celor două provincii, element primordial din punctul de vedere istoric în procesul de formare a conștiinței naționale.

Contactele umane au prilejuit cum este și firesc legături spirituale, grefate pe fondul comun al unității de credință, element nu mai puțin important în zămislirea conștiinței naționale. Sub acest aspect, relațiile în domeniul artistic sînt foarte importante și de multe ori s-a subliniat aportul adus de Oltenia în păstrarea, sau mai corect în relansarea picturii tradiționale în Banat. Mai puțin studiată a fost însă participarea Banatului în viața artistică a Olteniei.

Barocul tîrziu în arhitectură și „academismul“ în pictură ca și faima meșterilor bănățeni fac — în ansamblul tendințelor înnoitoare care caracterizează arta secolului XIX — să apară și în Oltenia manifestări artistice de acest gen, alături de cele tradiționale practicate mai ales de meșterii locali.

Contribuția bănățenilor nu este cunoscută; ea ar presupune o cercetare sistematică a construcțiilor religioase oltene din secolul trecut, operațiune îngreunată și de faptul că cele mai multe din ele nici nu sînt considerate monumente istorice. Cercetarea ar prezenta totuși interes pentru că chiar numai spicuirea unor știri culese întîmplător lasă să se întrevadă o activitate mai bogată a constructorilor și pictorilor bănățeni în Oltenia și care merită a fi luată în considerare.

Astfel, cunoscutul portretist care a fost pictorul timișorean Sava Petrovici (1794—1857) încheie la 14 septembrie 1843 un contract de zugrăvire și de înfrumusețare a timplii la biserica domnească din Tg. Jiu după o înțelegere făcută de el cu marele medelnicer Grigorie Bălțeanu încă cu zece ani înainte, în 1834, când Sava Petrovici a trimis schițe pentru această lucrare. Pictorul își ia angajamentul prin contract să-și realizeze opera „după legea Răsăritului”¹.

Tot la Tirgu Jiu lucrează în 1874 cunoscuții pictori Nicolae Popescu și Zaharia Achimescu²; dar trebuie știut că icoane pictate de Achimescu se pot găsi și la biserica de lemn din Sfodea com. Balta în județul Mehedinți. Ilie Nemeș, meșter zidar din Topleț construiește bisericile din Magheru³ (1895—1896). Malovăț (1896). Ohaba, com. Șovarna (1901) toate în județul Mehedinți.

La Izverna, între anii 1900—1907, biserica o construiește „arhitectul” Achim cu „maistorii” zidari și pietrarii veniți din județul Caraș-Severin iar timplăria o face Iosif Moganul din Timișoara (!). Meșterul Achim desfășoară o bogată activitate în zona muntoasă a județului Mehedinți, construind bisericile din Sohodolu, com. Pocruia (1901), Șovarna de Sus (1907), Dilbocița, com. Ilovăț (1909—1915), Rudina (1914). Meșterii Ion Bornuz și Petre Galeșanu din Topleț construiesc biserica din Bahna în 1909, iar Ilie Bălțeanu, tot din Topleț, zidește în 1930 biserica din Gîrnița, iar cea din Pitulaș, com. Malovăț a fost construită în 1933 de meșterul zidar Dumitru Bugarin din Oravița. Clopotul acestei biserici, datînd din 1881, a fost turnat la Virșeț. Tot din Topleț este și meșterul Gh. Spătariu, care lucrează în 1935 la Valea Anilor, iar un alt meșter, Nistor Dap din Mehadia, lucrează în 1939 la Gornenți, com. Podeni, toate din Mehedinți.

În acest context activitatea pictorului Gheorghe Baba în Oltenia nu reprezintă un fenomen izolat, ci se înscrie în procesul amintit, de interferență între cele două provincii românești. Dar mai mult, activitatea lui Gheorghe Baba, pictor academic, reprezintă o continuare a tradițiilor înbitoare manifestate în arta secolului XIX, chiar într-o vreme cînd oficialitățile au luat atitudine declarată împotriva acestui gen de pictură⁴.

¹ Cf. Al. Bărcăcilă, *Insemnări din Gorj*, în BCMI, XX fasc. 51, 1927, p. 45 după Al. Ștefulescu, *Istoria Tirgul-Jiului*, p. 126—144.

² Ion Frunzetti, *Pictorii bănățeni din secolul al XIX-lea*, București, 1957, p. 102.

³ Date, dar numai despre sat, înființat la 1884, la I. Buzaiu, *Un sat nou. Magheru*, în *Mitropolia Olteniei*, nr. 9—10, 1964, p. 967.

⁴ Regulamentul pentru zugrăvirea bisericilor, publicat în *Monitorul Oficial* nr. 160, din 17 octombrie 1912 prin care s-au hotărît norme iconografice și s-a stabilit că se vor executa numai picturi bizantine athonite. Conducerea bisericii era împotriva noului curent în pictură încă de la sfîrșitul secolului XIX, cînd, în 1893, s-a produs scandalul cu recepția picturii lui Mirea de la catedrala din Constanța. A se vedea în această privință articolul lui N. Iorga, *Mai vechi apărători ai stilului monumentelor bisericesti*, în BCMI, XXVII fasc. 80, 1934, p. 91.

Date privind biografia și activitatea artistică a lui Gheorghe Baba a publicat Ion Frunzetti în lucrarea citată (nota 2). Se afirmă astfel (p. 144) că după stabilirea la Craiova a pictorului, el ar fi executat „86 de lucrări complexe (interioare de biserici și iconostase)” pe o arie largă cuprinzând sate din Oltenia, Banat și părțile Hațegului. Nu cunoaștem să se fi publicat pînă în prezent o listă a lucrărilor sale pentru că, sigur, nu s-au păstrat toate ansamblurile pictate de Gheorghe Baba.

Un recensămînt al tuturor bisericilor din Oltenia, efectuat în 1957 de către secțiile de arhitectură și sistematizare (S.A.S.) ale fostelor raioane cu concursul Mitropoliei Olteniei și al cărui material (chestionarele) se află depus în arhiva Direcției Patrimoniului Cultural Național a permis să se stabilească o evidență a unora din operele lui Gheorghe Baba existente în 1957 sau dispărute, dar menționate în anul amintit. Grupate în ordinea cronologică a lucrărilor, opera picturală a lui Gheorghe Baba cunoscută potrivit datelor culese din recensămîntul amintit este următoarea:

Cea mai veche lucrare cunoscută din Oltenia este la Poiana-Mare și datează din 1899. Biserica de aici cu hramul Sf-ții Voievozi s-a clădit în 1849, ctitor fiind prințul Serbiei Miloș Obrenovici, care (se știe) refugiat în Țara Românească a dobîndit mai multe moșii printre care și Poiana-Mare în sudul județului Dolj. Localitatea a devenit cunoscută în 1877, cînd aici, în conacul moșiei a fost instalat comandamentul suprem al armatei române⁵.

În 1899 biserica este supusă unor lucrări radicale de reparații, vechea pictură din 1849 fiind înlocuită cu cea realizată în ulei de Gh. Baba. Pictura aceasta a fost curățată în 1936 de zugravul Georgică Lăzărescu din Calafat.

Din lucrările executate în anul 1901 sînt cunoscute cele de la Cornu, Moreni și Gogoșu.

La Cornu, în locul unei vechi biserici-bordei⁶ se clădește între anii 1898—1902 construcția actuală, execuția picturii fiind încredințată lui Gh. Baba.

La Moreni, lingă comuna Cetate, biserica construită între anii 1842—1843 este supusă la începutul secolului nostru unor reparații capitale fiind pictată în 1901. De reținut, că potrivit datelor inserate în chestionarul recensămîntului amintit, în biserică se păstrează „și un pomelnic al pictorului Gheorghe Baba“.

⁵ Marius D. Stănoiu, *Poiana Mare, localitate istorică*, în *Realitatea Ilustrată* XI. 1937, ianuarie 13, pag. 15—16.

⁶ N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I: Țara Românească*, Craiova, 1971, vol. I, pag. 198.

La Gogoșu⁷, în Mehedinți, situația se prezintă în felul următor: Actuala biserică a fost construită de „maistorul sîrb Matei Stancovici și pictată de zugravul sîrb Ignație Terencovici“ în anul 1859. Din vechea pictură se păstrează portretul unuia din ctitori, preotul Gh. Delescu. Exceptînd acest portret, biserica este zugrăvită de Gh. Baba în 1901, fiind curățată între anii 1961—1963 de pictorul D. Bișcu.

Pictura executată în 1902 la Prisăceaua, Mehedinți, în biserica construită în 1898 nu se mai păstrează, fiind înlocuită cu o zugrăveală nouă în 1956 datorită lui Mihail Bălășescu din Craiova.

Biserica fostei mănăstiri Țințăreni, ctitorie a lui Matei Basarab a fost supusă unei reparații importante în anul 1904, cu care ocazie este repictată de Gheorghe Baba, dar această operă nu s-a păstrat decît pînă în anul 1930, cînd a fost înlocuită cu pictura lui Gheorghe Tudor din Craiova. Se păstrează însă icoanele împărătești datate 1903 și semnate Gheorghe Baba.

În 1904 este pictată și biserica din Siliștea Crucii, construcție datînd din 1852 și mărită la începutul secolului nostru. Opera lui Baba este spălată și retușată în anul 1945 de către pictorul Calopăreanu. Aceleași operații de spălare și retușare este supusă și pictura din 1905 de la Motoci, com. Mischii, cu ocazia reparațiilor executate în 1943. Spălarea vechii picturi s-a făcut de către zugravul Ilie Belgun.

Biserica de lemn din Secu⁸, datînd din 1722, suferă în decursul anilor mai multe reparații. În 1905 Gheorghe Baba execută unele lucrări aici, peste care intervin altele, în 1927 datorate lui B. Francesco.

Biserica din Strîmptu, com. Slivilești, cea cu hramul Adormirea, a fost pictată în anul 1905, an cînd Baba lucrează și la Menți, și în Poroina Mare, toate în Mehedinți.

Din 1906 sînt cunoscute lucrările de la Obîrșia Nouă și iarăși la Poiana Mare unde pictează biserica Sf-ții Apostoli din cartierul Trăistaru. Lucrarea de aici o termină în 1907. În 1908 se lucrează la Iași, în Gorj, Bobicești și Pîrșcoveni în Romanai. La Bobicești pictura lui Baba este spălată în 1940 de C. Birneanu și Tudor Gheorghe din Craiova. La Pîrșcoveni pictura este curățată chiar de Gheorghe Baba în 1937, care scrie și pisania pe care o încheie cu cuvintele: „Scrie Doamne în cartea vieții numele donatorilor și ajutătorilor, pictor Gheorghe Baba“. În 1910 este atestată pictura la Dobromira, Dolj, în 1911 cea de la

⁷ Satul cunoscut pentru stațiunea arheologică de aici, este o veche așezare medievală atestată în 1543. Cf. Popescu-Cilieni, *Ceva despre vechii proprietari ai satului Gogoșu — Mehedinți*, în *Oltenia*, IV, 1943, pag. 161.

⁸ R. Crețeanu, *Biserici de lemn din raionul Strehaia*, în *Mitropolia Olteniei* 1964, nr. 5—6 pag. 414.

Turcenii de Sus în Gorj, Roșienii-Mari în Olt, iar din 1912 cea din Perișoru-Nou în Dolj.

În vara anului 1913 echipa lui Gheorghe Baba pictează noua biserică din Negoiu, din sudul Olteniei, la Dunăre. Pe icoana proorocului Naum se găsește însemnarea „Astăzi 17 și 18 iulie când se picta această biserică, tunurile sîrbești bombardau Vidinul, iar noi pictorii bisericii priveam din turla bisericii. Am scris toate acestea ca cei ce-or veni după noi să știe. Astăzi 18 iulie 1913 Gh. Baba, pictor din Craiova“.

În același an, 1913, Baba lucrează la Bîrca și Ciochiuța. În anii 1914—1915 se lucrează la biserica Buna Vestire din Caracal, cartierul Bold (str. Elena Doamna nr. 2), iar la cea din Goicea Mare este ajutat de pictorul craiovean Ștefan Ștefănescu, mort în războiul din 1916—1918.

În timpul războiului, Baba lucrează la pictarea bisericii din Panaghia, a cărei zugrăveală a fost spălată în 1957 de către Ilie Belgun. Pictura de la Rovine, Dolj, executată în 1919 nu se mai păstrează, fiind înlocuită cu alta în 1957 datorată lui Jean Lișteveanu.

Ultima lucrare cunoscută din seria celor prezentate aici este cea din Filiași, în 1920, la biserica sf. Nicolaie. Construcție din secolul XVIII, ea a suferit mai multe reparații. Potrivit pisaniei se știe că „S-a mai reparat în anul 1920 din cauză că în timpul războiului din 1916 biserica a fost lovită în partea de miază noapte de un proiectil... iar biserica a fost făcută lagăr de prizonieri, dormitor și măcelărie de trupele de ocupație în trecere. Cu această ocazie a fost despuiată de toate podoabele, iar întregul mobilier a fost ars“. După refacerea ei, pictura a fost executată de către Gheorghe Baba.

După primul război mondial, între anii 1925—1927, Gh. Baba, potrivit celor scrise de Ion Frunzetti, a pictat în județul Prahova bisericile de la Valea Mieilor, Albești (Urlați) și Ceptura.

Fără îndoială că nu numai prin originea sa, dar și prin stilul său, Gheorghe Baba aparține școlii de pictură bănățeană, indiferent de locul geografic unde a creat. De aceea opera olteană, de loc neglijabilă prin cantitatea ei, trebuie să intre în preocupările istoricilor de artă ai Banatului. Pictura lui Gh. Baba, dincolo de valoarea ei artistică, este, așa cum s-a arătat și în introducerea acestui articol, importantă pentru că ea purta un mesaj înnoitor pe ambele versante ale Carpaților; de aceea studierea ei, mai ales din punct de vedere artistic, se impune, fiind a sesiza existența unor ansambluri picturale datorate lui Gheorghe Baba, care trebuie studiate cu precădere, pentru că (nefiind pînă în prezent ocrotite legal) ele riscă să dispară.

Tabel cronologic

Nr. crt.	Anul	Biserica pictată (localitatea)
1	1899	Poiana-Mare
2	1901	Cornu-Mare
3	„	Moreni
4	„	Gogoşu
5	1902	Prisăceaua
6	1904	Țințăreni
7	„	Silișteea-Crucii
8	1905	Motoci
9	„	Secu
10	„	Strimptu
11	„	Menții
12	„	Poroina-Mare
13	1906	Obârșia-Nouă
14	„	Poiana-Mare (continuă în 1907)
15	1908	Iași (Gorj)
16	„	Bobicești
17	„	Pirșcoveni
18	1910	Dobromira (continuă în 1911)
19	1911	Turcenii de Sus
20	„	Roșienii-Mari
21	1912	Perișoru-Nou
22	1913	Negoiu
23	„	Bîrca
24	1913	Ciochiuți
25	1914	Caracal (continuă în 1915)
26	1915	Goicea-Mică
27	1917	Panaghia (continuă în 1918)
28	1919	Rovine (Cernelele)
29	1920	Filiași

L'ACTIVITÉ DU PEINTRE BANATOIS GHEORGHE BABA EN OLTÉNIE

(Résumé)

L'article présente la première publication, sur la base des données d'un recensement de 1957, de la liste des églises peintes en Olténie, entre 1899 et 1920, par le peintre du Banat, Gheorghe Baba (1863—1953).

Par son académisme, Baba a contribué au développement de certaines tendances novatrices dans la peinture d'Olténie, opposées aux courants conservateurs représentés par la peinture de tradition athonite, soutenue par les autorités supérieures de l'Église.